

"Wieś słowem malowana"

Ilustracje do Chłopów Władysława Stanisława Reymonta ze zbiorów Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w świetle obchodów Roku Reymontowskiego 2000

W 75. rocznicę śmierci Władysława Stanisława Reymonta (1867-1925) Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwalił rok 2000 Rokiem Reymontowskim. Honorowy patronat nad obchodami objął Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Aleksander Kwaśniewski, a Komitetowi Honorowemu przewodniczył Prezes Polskiego Stronnictwa Ludowego Jarosław Kalinowski. Na czele Komitetu Organizacyjnego Obchodów stanął dr Tadeusz Samborski oraz jego zastępcy : dr Janusz Gmitruk - dyrektor Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego (MHPRL) oraz Janusz Pulnar - dyrektor Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu.

Rok Reymontowski upłynął pod znakiem organizowania wystaw , uroczystości , plenerów malarskich i rzeźbiarskich oraz wielu innych inicjatyw upamiętniających życie i twórczość polskiego Noblisty.

Inauguracja obchodów rozpoczęła się 27 marca 2000 Koncertem Galowym w Zamku Królewskim w Warszawie.

Z ekspozycji muzealnych przygotowanych w ramach obchodów Roku Reymontowskiego warto wymienić :

- *Władysław Stanisław Reymont (1867-1925) w 75. rocznicę śmierci*
Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza przy współudziale MHPRL
- *To ci śliczności < impresje z Chłopów Reymonta*
Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu
- *Gabinet Reymonta w Pałacu Ziemi Obiecanej*
Muzeum Historii Miasta Łodzi
- *Czas Boryny - czas Ziemi Obiecanej*
Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie
- *Wieś słowem malowana - ilustracje do chłopów Reymonta ze zbiorów*
MHPRL, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego
- Cykl wystaw przygotowanych przez Muzeum Mazowsza Zachodniego w Żyrardowie
 - * Chłopi Reymonta w grafice Kazimierza Szwajnowskiego - 63 ilustracje do powieści autorstwa plastyka z Siedlec.
 - * Chłopi Reymonta w glinianej rzeźbie Ewy Soski - 37 prac artystki nieprofesjonalnej
 - * Reymontowskie ekslibrisy - pochodzące ze zbiorów Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Wł. St. Reymonta w Skierniewicach, wybrane opracowa-

nia poświęcone Reymontowi oraz dzieła samego pisarza ze zbiorów biblioteki.

- * Wystawa poplenerowa w pomieszczeniach dawnej manufaktury włókien-
niczej - 52 obrazy: oleje, akwarele, pastele i rysunki.¹

Różnorodność inicjatyw kulturalnych przygotowanych przez wiele placówek w Polsce stworzyła bogaty, wieloaspektowy obraz twórczości Reymonta. Jednak motywem przewodnim większości wystaw było dzieło, za które Reymont otrzymał najbardziej prestiżową nagrodę literacką - nagrodę Nobla. "Chłopi" - arcypowieść przełożona na wiele języków obcych weszła na stałe do klasyki literatury światowej.² Tę niepodważalną pozycję mógł Reymont zdobyć dzięki umiejętności połączenia zmysłu obserwacji z doskonałym warsztatem pisarskim. Chłopskie korzenie, wpojona miłość do ziemi, kult życia w syntezie z naturą i autentyzm pisarza sprawiły, że "Chłopi" stali się pewnego rodzaju uniwersum, które po kilkudziesięciu latach ciągle jest niewyczerpanym źródłem kultury chłopskiej dla kolejnych pokoleń.

*Setek rąk pisarskich trzeba, aby odtworzyć cały naród; potrzeba pracy może niejednego pokolenia twórców, aby zbudować ten gmach syntezy narodowej: lwią część tej pracy wziął na swoje barki Reymont i namalował żywą ziemię, z której rodzi się naród - dał nam "Chłopów"*³

Te słowa Jana Augusta Kisielewskiego stały się motywem przewodnim działań Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego. Największą spośród inicjatyw MHPRL związaną z obchodami Roku Reymontowskiego było przygotowanie ekspozycji muzealnej pod tytułem *Wiś słowem malowana Ilustracje do "Chłopów" Wł. St. Reymonta ze zbiorów Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego*. Scenariusz do wystawy napisała Ewa Marcinkowska, zaś opracowaniem plastycznym zajął się Tadeusz Chwaliński.

Jako główną koncepcję przyjęto zilustrowanie cytatów literackich za pomocą dzieł sztuki - malarstwa, grafiki, rzeźby - o tematyce ludowej (ponad 80 prac). Obrazy olejne, akwarele, rysunki i ryciny pochodzące w całości ze zbiorów MHPRL przedstawiają wiejskie pejzaże, portrety, pracę, zabawę i obrzędowość wiejskiego ludu. Tematyka dzieł unaocznia jak wielką inspiracją dla artystów był i jest krajobraz, folklor i tradycje wsi. Obok dzieł sztuki zgromadzono także szereg innych eksponatów urozmaicających ekspozycję.

1 Ewa Marcinkowska, Muzea Polskie w „Roku Reymontowskim 2000” najciekawsze inicjatywy ze szczególnym uwzględnieniem Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie, s. 1 - 7. Maszynopis w posiadaniu autorki.

2 W holu głównym Biblioteki Narodowej w Warszawie w dniach 13. X - 11. XI 2000 r. miała miejsce wystawa zawierająca ok. 600 eksponatów ze zbiorów B.N., na którą składały się obcojęzyczne oraz najciekawsze polskie wydania dzieł Wł. St. Reymonta, publikacje Noblisty z lat 1921 - 1925, recenzje.

3 Cyt. za: Ewa Marcinkowska, *Wiś słowem malowana Ilustracje do chłopów Wł. St. Reymonta ze zbiorów Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego*, Warszawa 2000, s. 7.

Są nimi: Mapa Królestwa Polskiego J. M. Bazewicza z 1900 roku, pocztówki z widokami Królestwa Polskiego oraz obiekty kultury materialnej - przedmioty w większości pozyskane przez autorkę wystawy z okolic Regnowa w powiecie rawskim.

Kanwą na której oparto koncepcję wystawy ukazując jednocześnie zdominowane rytmem przyrody życie człowieka, stała się struktura dzieła literackiego (czterotomowa powieść podzielona według pór roku). Wystawa posiada zatem cztery części - sale, z których każda poświęcona jest innej porze roku. Starannie dobrane fragmenty z kolejnych tomów, opisują piękno natury, zajęcia, obrzędy i święta, a także charakterystyczne, specyficzne dla społeczności wiejskiej zjawiska - jarmarki, zęby, tańce, dziady itp.

Na I piętrze Muzeum zaprezentowano jesień - oprócz obrazów przedstawiających jesienne pejzaże i zajęcia oraz cytatów z "Chłopów" znalazły się tu narzędzia rolnicze służące do prac polowych - głównie wykopków: motyka, kosz na ziemniaki. Parter to trzy pomieszczenia przeznaczone na interpretację pozostałych pór roku. Lato - z drabiniastym wozem, snopkami siana, niecką i łopatą do wypieku chleba, dzieżą, sierpem, cepem, kopańką, wiosna oraz zima - zaaranżowana na kształt wiejskiej izby. Tu miejsce znalazły drzwi i okiennice z wiejskiej chaty, pająk, lampa naftowa, kołowrotek, maselnica, żelazko, fragmenty stroju ludowego. Ekspozycję dopełnia niewielkie pomieszczenie przechodnie w całości poświęcone postaci Wł. St. Reymonta. Znalazły tu miejsce: portret pisarza autorstwa Jerzego Mecha, fotografie dyplomu i medalu Nagrody Nobla oraz obraz współczesnego artysty Zdzisława Walczaka przedstawiający Wincentego Witosa i Wł. St. Reymonta w Wierchosławicach, gdzie 15.08.1925 r. PSL "Piast" zorganizowało ogólnopolską uroczystość na cześć pisarza. Specjalnie na wystawę zlecono wykonanie popiersia Reymonta, którego autorem jest Józef Opala - ze wsi Koprzywna pod Sandomierzem.

Niewątpliwym walorem ekspozycji jest fakt, iż łączy ona sztukę pędzla i sztukę pióra. Dowodzi, że można "opowiedzieć" obrazem i "namalować" słowem. Muzeum stało się wyjątkowym miejscem spotkania obu sztuk. Wprawdzie zapoznajemy się z "Ilustracjami do >Chłopów< Władysława Stanisława Reymonta...", jednak obserwatorowi wrażliwшему bardziej na piękno obrazu niż urok słowa pisanego, obecność cytatów wydać się może kwestią drugorzędną - swego rodzaju literackim komentarzem do prezentowanych ilustracji. Nie wydaje się jednak, by w najmniejszym choć stopniu sytuacja taka niweczyła intencje autorki. Dobra wystawa musi tworzyć margines przeznaczony dla aktywności wrażliwego widza. Literatura i sztuka nie rywalizują tutaj ze sobą a raczej wzajemnie uzupełniają. Historyk sztuki czy plastyk mógł z okazji Roku Reymontowskiego obcować z dziełami uznanych artystów, podziwiać prace zamknięte na co dzień w muzealnych magazynach. Koncepcja wystawy stworzyła więc szersze możliwości popularyzacji zbiorów. Ciekawa wystawa dotycząca Wł. St. Reymonta mogła powstać nie tylko w Muzeum Literatury

czy w placówce posiadającej pamiątki po autorze "Chłopów".

Autorka wystawy odważnie poszerza także sam kontekst ikonograficzny, wprowadzając do wystawy prace plastyków tworzących obecnie. Wydawać by się mogło, że najbardziej "odpowiednie" okażą się dzieła artystów współczesnych Reymontowi, którzy widzieli polską wieś taką, jaką i On obserwował. Do tej grupy zaliczyć można m.in.: Teodora Axentowicza (1859-1938), Wincentego Wodzinowskiego (1864/6-1940), Józefa Rapackiego (1871-1929), Abrahama Neumana (1873-1942), Stanisława Czajkowskiego (1878-1954) czy nawet Stanisława Praussa (1902-1967). Obok tych uznanych - żyjących i tworzących na przełomie XIX i XX oraz w pierwszej połowie XX wieku - mistrzów, pojawiają się autorzy tacy jak: Edward Grela, Mirosław Machaj, Stanisław Mazurek, Stanisław Romaniuk, Małgorzata Sianoszek, Edward Tomaszewski, których prace powstały w latach 80-tych i 90-tych XX wieku. To śmiałe zestawienie podkreśla z jednej strony ciągłość chłopskiego etosu, z drugiej zaś aktualność zawartych w Reymontowskim dziele treści.

Wystawa eksponowana była w MHPRL od 23 października 2000 do 30 kwietnia 2001, zaś od maja 2001 r. w Muzeum Okręgowym w Częstochowie.

Do prezentowanej wystawy MHPRL wydało katalog autorstwa komisarza wystawy E. Marcinkowskiej pod takim samym tytułem. Pozycja zawiera 52 strony i została wydrukowana w nakładzie 950 egzemplarzy.

Przedmowę opracował Dyrektor Muzeum dr Janusz Gmitruk. Nakreślił w niej obraz życia społeczności wiejskiej Królestwa Polskiego w II połowie XIX i na początku XX wieku, na tle przemian politycznych, społecznych i ekonomicznych. Uwłaszczenie - którego konsekwencją stała się wolność osobista i samodzielność ekonomiczna, rozwój partii politycznych, kontakty międzyśrodowiskowe, chłopomanstwo - stanowiące przejaw zainteresowania inteligencji kulturą i życiem wsi, wpływały na postawę i poglądy jej mieszkańców. Wieś powoli lecz konsekwentnie otwierała się na wpływy z zewnątrz, uczyła lokalnej samorządności, rósł popyt na udział w życiu kulturalnym. W tych decydujących, choć nie łatwych dla społeczności wiejskiej okolicznościach rozgrywa się akcja "Chłopów". J. Gmitruk nawiązuje do dnia dzisiejszego. Podkreśla uniwersalną wartość powieści widząc w niej źródło nadziei na przyszłość, zapewne przełomowe dla polskiej wsi lata. Minał bez mała wiek od powstania dzieła, a ono wciąż budzi chłopską godność i wolę przetrwania. Tematyka wystawy nasuwa pytanie o terażniejszą drogę rozwoju wsi i jej miejsce w tworzącej się Wspólnej Europie.

Zasadnicza część katalogu wystawy opracowana przez E. Marcinkowską dotyczy realiów życia, kultury, tradycji i obrzędowości wsi przełomu wieków w świetle powieści Reymonta oraz przygotowanej wystawy. Zwraca szczególną uwagę na etos pracy, przywiązanie do ziemi, nierozzerwalną więź z naturą, która warunkuje życie chłopów. Opis struktury społeczeństwa wiejskiego, układów rodzinnych i gromadzkich, świadomości, systemu wartości, zajęć rolni-

czych , obrzędów świeckich i religijnych jest w katalogu jak najbardziej wskazany dla zwiedzających , którzy być może nie znają historii i obyczajowości tamtego okresu . Tekst nie tylko uzupełnia wystawę wiedzą niezbędną do zrozumienia celów i układu samej ekspozycji, ale także tłumaczy pośrednio wybór takich a nie innych fragmentów z powieści Reymonta . W katalogu znalazło się ogółem 30 cytatów zilustrowanych analogiczną liczbą wykorzystanych w ekspozycji obrazów i grafik. Tą ilustracyjno-literacką część otwiera wspomniany portret Wł. St. Reymonta pędzla J. Mecha , natomiast zamyka reprodukcja towarzyszącego wystawie plakatu oraz wizerunek siedziby MHPRL. Warto wspomnieć, iż Muzeum przy Al. Wilanowskiej 204 w Warszawie poszerzyło swój dorobek wydawniczy o pozycję stojącą na bardzo wysokim poziomie edytorskim. Uwagę zwraca kredowy papier i doskonała jakość ilustracji, co w przypadku tego typu wystawy ma niebagatelne znaczenie.

Zarówno katalogiem jak i samą wystawą MHPRL wyraźnie zaznaczyło swój udział w obchodach Roku Reymontowskiego 2000. Inicjatywy tej niewielkiej, ale bardzo prężnie działającej placówki, skłaniają do zadumy i refleksji nad życiem i twórczością malującego słowem wieś Polskiego Noblisty.

Sylwia Alaszewska
Damian Kasprzyk

Recenzje